

דלתות ברשות הרבים

איתא בגמ' עירובין ו: "[אמר] רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים. ואמר עולא הני אבולי דמחוזא, אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים." הרי מבואר בגמרא שדלתות, ורק דלתות, יכולות לתקן את רשות הרבים. ברם, גדר התיקון של דלתות ברה"ר אינו מבואר. ב' מהלכים כלליים יוצאים מן המפרשים בנוגע לאופי של תיקון דלתות ברה"ר, או ע"י הפקעת רשות הרבים או ע"י יצירת רשות היחיד.

א. הפקעת רשות הרבים

לפי מהלך א', עיקר התיקון של דלתות ברשות הרבים הוא להפקיע את שם רשות הרבים. המפרשים מסבירים את תיקון זה בכ' אופנים, או ע"י הפקעת התפקיד של רה"ר או ע"י הפקעת הצורה של רה"ר.

רשב"א בספרו עבודת הקודש (בית נתיבות) מתאר את התיקון של דלתות כצד א' שהן מפקיעות את תפקיד הרשות הרבים להיות נמסר לרבים בכל שעה ע"י נעילת הדלתות שמונעת את דריסת הרבים. ז"ל בשער ב' סימן ד', "שאינן רשות הרבים אלא המסור לרבים בכל עת והואיל ויש לזה דלת ננעלת בלילה וחוסמת העוברים שם בלילות אין זו רשות הרבים." וז"ל בשער ג' סימן א', "איזו היא רשות הרבים? ... במה דברים אמורים בשאין דלתותיהן ננעלות בלילה, היו דלתותיהן ננעלות בלילה אין זה רשות הרבים, שאין רשות הרבים אלא הנמסר לרבים בכל שעה." רשב"א ג"כ מסביר כמה פרטים בסוגיא לאור מהלך שלו, כמו הצורך שהדלתות תהיו ננעלות והדין שננעלת בלילה ולא ביום מספיקה. דהיינו, כיון שיסוד של תיקון דלתות הוא מניעת דריסת הרבים, הרי מסתבר שצריך לנעול את הדלתות כדי למנוע את דריסת הרבים בפועל. וכיון שתפקידו

של רשות הרבים הוא להיות נמסר לרבים "בכל עת" ו"בכל שעה" לפי הרשב"א, מסתבר למה נעילה בלילה מספיקה, דסוף סוף המקום אינו מסור לרבים תמיד. גם יש לרשב"א שיטות מחודשות בסוגיא ע"פ מהלך שלו. חידושו הראשון הוא שדלת אחת מספיקה להפקיע את שם רשות הרבים, כיון שדלת אחת לבדה מועילה למנוע את דריסת הרבים. חידושו השני הוא שהתיקון של דלתות אינו שייך לכל סוגי רשות הרבים. דהיינו, דלת רק יכולה לתקן את רה"ר מסוג מבוי מפולש ולא רה"ר מסוג פלטיא. כיון שיסוד תיקון דלתות הוא מניעת דריסת הרבים, התיקון שייך רק במבוי מפולש שמוגדר כרה"ר בגלל שהוא מקום שמסור לדריסת הרבים. אבל לגבי פלטיא שמוגדר כרה"ר בגלל שהוא מקום קיבוץ הרבים, תיקון של דלתות שרק מונע את דריסת הרבים אינו שייך בכלל.

אע"פ שעיקר תיקון של דלתות לפי הרשב"א הוא הפקעת שם רשות הרבים כמו שבארנו, הרי מבואר מדברי הרשב"א (שם שער ב סימן ד) שיש תוצאה נוספת שנובעת מתיקון דלתות שהמקום נהפך להיות רשות היחיד. וז"ל, "כל שיש כאן דלת ננעלת בלילה ולחי או קורה מכאן הרי זה רשות היחיד." הרי בנוסף לתפקיד של דלת הננעלת למנוע את דריסת הרבים להפקיע את שם רה"ר, הדלת ג"כ פועלת כמחיצה להשלים את מנין המחיצות הנצרך ליצור רשות היחיד. אבל מאחר שדלתות הננעלות נחשבות כמחיצות, צ"ע לפי הרשב"א למה התיקון של דלתות רק מועיל במקום שהדלתות מפקיעות את תפקיד הרשות הרבים כמו לגבי מבוי מפולש? אע"פ שדלתות אינן מפקיעות את תפקיד של פלטיא שהוא מקום קיבוץ הרבים, כיון שדלתות ננעלות נחשבות כמחיצות למה הן אינן יכולות לתקן את הפלטיא ולהפוך אותו לרשות היחיד? אפשר לתרץ שלפי מהלך א', התיקון של דלתות דוקא צריך להפקיע את שם רשות הרבים כיון דיצירת רשות היחיד לבדה אינה מועילה. אם הדלתות רק מהוות כמחיצות ואינן מפקיעות את שם רשות הרבים, התוצאה היא מקום שמקיים תנאים גם של רשות היחיד (דהיינו מנין מחיצות) וגם של רשות הרבים (דהיינו תפקיד של רשות הרבים כמו מקום קיבוץ הרבים). ולפי מהלך א', בכה"ג הדין של רשות הרבים מנצחת על דין של רשות היחיד.

אבל צ"ע למה דין של רשות הרבים מנצחת על דין של רשות היחיד במקום התנגשות כדלעיל? אפשר להציע שדין זה נובע מגדר של רשות

היחיד כמקום פרטי שמנותק ומובדל מרשות ותשמיש הרבים. לפיכך, אי אפשר להגדיר את מקום כזה שמוקף מחיצות כרשות היחיד כיון דיש לו תשמיש הרבים בתוכו. על דרך זו, יש כמה מקורות שמוכיחים דרשות היחיד מוגדר כמקום פרטי שמובדל מרשות הרבים. לדוגמא, כמה מפרשים סוברים שבדרך כלל ג' מחיצות מספיקות ליצור רשות היחיד, אלא אם כן הרוח הד' נפרץ לרשות הרבים!¹ כנראה הבאור של שיטה זו הוא אותו יסוד דלעיל שרשות היחיד מוגדר כמקום פרטי שמובדל מרשות הרבים. לכן, אי אפשר להגדיר את מקום שנפרץ לרשות הרבים כרשות היחיד אע"פ שהוא מוקף במנין המחיצות שמספיק בדרך כלל.

ברם, הסבר זה צ"ע לאור שיטת הרשב"א שמקום המוקף בג' מחיצות תמיד נחשב רשות היחיד אפילו אם נפרץ ברוח ד' לרשות הרבים. רשב"א בספרו עבודת הקודש כותב (בית נתיבות שער א' אותיות ב', כ"א) שמקום המוקף ג' מחיצות הוי רשות היחיד בין אם הוא נפרץ לרשות הרבים בין אם הוא נפרץ לכרמלית. ועוד כותב רשב"א בחידושו (ט. ד"ה מקום שאין בו ד', צד. ד"ה הכי קאמרי ליה) שמקומות בגמרות הללו המוקפים ג' מחיצות נחשבים כרשות היחיד אע"פ שהם נפרצים לרשות הרבים. ברם, אם הרשב"א סובר שרשות היחיד צריך להיות מובדל מרשות הרבים, ולכן סובר שבמקום התנגשות דין רשות הרבים מנצח על דין רשות היחיד, למה סובר שדין רשות היחיד שייך למקום שנפרץ לרשות הרבים? אפשר לתרץ שההתנגשות בין רשות היחיד לרשות הרבים במקרה של תיקון דלתות היא יותר חמור וישיר מההתנגשות של מקום המוקף מחיצות שנפרץ לרשות הרבים. במקרה של תיקון דלתות, ההתנגשות שייכת למקום אחד מסויים דהיינו המקום תוך הדלתות שמקיים תנאים גם של רשות היחיד וגם של רשות הרבים. דוקא בכה"ג הרשב"א סובר דשם רשות היחיד שמוגדרת כמקום המובדל מרשות הרבים פקעה מפני ההתנגשות החמורה וישירה עם רשות הרבים. אבל במקום המוקף מחיצות שנפרץ לרשות הרבים, ההתנגשות בין רשויות היחיד והרבים אינה במקום אחד מסויים אלא בב' מקומות זה כנגד זה. ובכה"ג הרשב"א סובר שהתנגשות כזו אינה מפקיעה את שם רשות היחיד.

¹ ח' רשב"א עירובין צד. ד"ה הכי קאמרי ליה ("יש אומרים" בשם רש"י), רמ"ך מצוטט בכסף משנה פרק י"ז הל' שבת ה"ט, מגיד משנה שם (דעה ב').

על דרך מהלך א', רש"י (עירובין קיא. ד"ה חייבין עליה) משמע שעיקר תיקון של דלתות הוא להפקיע את שם רשות הרבים. וז"ל, "חייבין עליה דעיר של רבים היא, שאוכלוסין הרבה באין לה, אבל עכשיו דדלתותיה ננעלות לאו רשות הרבים, שאינה כדגלי מדבר שהוא דרך פתוח כל שעה." הבנה זו בדעת רש"י היא בניגוד להבנת תוספות (ו: ד"ה והאמר רבה) בדעת רש"י. בעלי תוספות שם מניחים שרש"י סובר שעיקר תיקון של דלתות הוא ליצור רשות היחיד ע"י הדלתות שנחשבות כמחיצות (עיין לקמן). אבל משמעות של רש"י (קיא. שם) היא בדרך אחרת, שהרי רש"י מדבר רק על הפקעת שם רשות הרבים ולא על ענין של מחיצות ויצירת רה"י.

על דרך זו, ט"ז (או"ח שמ"ה:ה) ג"כ סובר שעיקר תיקון של דלתות הוא להפקיע את שם רשות הרבים. אבל בניגוד לרשב"א (ואולי רש"י) שמסביר את התיקון ע"י הפקעת תפקיד של הרשות הרבים כצד א' לעיל, הט"ז מסביר את התיקון ע"י הפקעת צורת רשות הרבים כצד ב'. וז"ל, "נראה דאם דלת א' נעול מבטל ג"כ ר"ה כיון דלא הוה מפולש." הרי הט"ז סובר שדלת א' מספיקה לתקן את רשות הרבים כיון שרה"ר צריך להיות מפולש מב' צדדים. לפי הסברו של הט"ז, השייכות של תיקון דלתות לפלטיא תלוי במחלוקת האם התנאי לרה"ר של מפולש שייך לפלטיא. לפי רוב המפרשים שסוברים שתנאי של מפולש אינו שייך לפלטיא², התיקון של דלתות לא יועיל לפלטיא. אבל לפי מיעוט המפרשים שסוברים שתנאי של מפולש שייך גם לפלטיא³, התיקון של דלתות ג"כ יועיל לפלטיא.

² לדוגמאות, ראב"ה (חלק א' סימן שע"ט) וז"ל, "פלטיא היינו רחוב העיר שהיא גדולה ומצוין שם בני אדם עומדים ויושבים בשוק, ונראה לי אפילו אינה מפולשת משער לשער משני צדדין"; ומאירי (שבת ו. ד"ה איזוהי) וז"ל, "ופלטיא והיא רחבה שמתקבצים בה לסחורה אף על פי שאינה מפולשת"; ושו"ת בית אפרים (או"ח סי' כ"ו ד"ה ועוד קשי' לי) וז"ל, "ולכאורה לא שייך כאן הך תנאי דמפולש משער לשער דכיון דרה"י [רה"ר] דרחובות ושוקים הוא משום שבני אדם הרבה מתקבצים שם לסחורה והוא פלטיא הנזכר בברייתא א"כ הוא רה"י [רה"ר] מצד עצמו ולא מצד שבני אדם עוברים דרך שם וע"כ לא בעינן שיהא מפולש משער לשער אלא בסרטיא שהוא דרך העובר בתוך העיר ואין ב"א מתקבצים שם אלא שעוברים דרך שם ולכן אם אינו מפולש ומכוון משער לשער לא הוי רה"י [רה"ר]."

³ לדוגמא, רא"ה המצוטט בחי' הר"ן שבת ו. ד"ה סרטיא ופלטיא.

לפי מהלך א' שעיקר התיקון של דלתות הוא להפקיע את שם רשות הרבים, יש מחלוקת האם הדלתות ג"כ פועלות תיקון שני ליצור רשות היחיד. ההבנה הפשוטה בסוגיא היא שתיקון דלתות מתיר טלטול אפילו מדרבנן במקום הנתקן. הרי יוצא משיטה זו שדלתות ננעלות לא רק מפקיעות את שם רשות הרבים אלא ג"כ יוצרות רשות היחיד להתיר טלטול במקום הנתקן. כבר בארנו לעיל שרשב"א נוקט שיטה זו. אבל אחרים חולקים וסוברים שיש איסור טלטול מדרבנן אחרי התיקון של דלתות כיון שיש למקום דין של כרמלית. לפי שיטה זו, התיקון של דלתות רק מפקיע את שם רשות הרבים אבל אינו יוצר רשות היחיד, וממילא יש למקום דין כרמלית ואיסור טלטול מדרבנן. רבינו אפרים (מצוטט בחי' מאירי ו: ד"ה ויש דעת שלישי) ורבינו יהונתן (ב. בדפי הרי"ף ד"ה אבל בדלתות) נוקטים שיטה זו ומביאים ראיה מגמ' דף קא. שקוראת לירושלים כרמלית אע"פ שיש לו תיקון דלתות. וז"ל רבינו יהונתן, "וירושלים נמי מיערב' כיון דדלתותיה נעולות בלילה ואף על פי [שכל זמן] שלא עירבה הויא ככרמלית כדאמרינן בסוף מסכתין (דף קא.) דקרי לה כרמלית, דקא מקשינן לרבנן אמר ר"מ רה"ר וקא מייתי אינהו ראי' מכרמלית דירושלים כרמלית היא דא"ר יוחנן אלמלא וכו'. וצ"ע גדול היכי מיערבא בדלתות לבדן כיון שנקרא כרמלית וכי עירוב מפיק לה מכרמלית."

יש לשאול לפי שיטה זו של רבינו אפרים ורבינו יהונתן, למה ב' דלתות ננעלות אינן נחשבות כמחיצות ליצור רשות היחיד בהדי הב' מחיצות גמורות? לכאורה יש כאן ד' מחיצות! אפשר להסביר ע"פ יסוד של תוס' רבינו פרץ (ו: ד"ה ירושלים אילמלא) שיש חסרון בדלתות ננעלות מפני שאינן מחיצות "קבועות". דהיינו, אף כשהיא ננעלת ופועלת כמחיצה גמורה, היכולת לפתוח את הדלת נחשבת כחסרון דאינה מחיצה קבועה. הגם שתוס' רבינו פרץ בעצמו סובר שחסרון זה אינו מפקיע את השם-מחיצה לגמרי אלא רק קובע שדלת ננעלת אינה מחיצה גמורה כשיטת תוס' (ראה לקמן), אפשר שרבינו אפרים ורבינו יהונתן חולקים וסוברים שחסרון זה מפקיע את השם-מחיצה לגמרי. יוצא מזה יסוד מחודש שדין של מחיצה אינו נקבע רק ע"פ עכשיו אלא ג"כ ע"פ העתיד. הסיבה לכך יכולה להיות כי דין רשות של מקום מסויים אינו פסק עראי שניתן לשנות באופן תמידי, אלא פסק קבוע שעמוד להישאר אלמלא שינוי גדול. לכן, לכל מקום מסויים יש פסק קבוע בנוגע לדין של רשות. דהיינו, או תמיד

רשות היחיד או תמיד רשות הרבים, אלא אם כן יש שינוי גדול במקום. לפיכך, הדין של מחיצה נקבע לא רק ע"פ עכשיו אלא ג"כ ע"פ העתיד כי הדינים של מחיצה ורשות הם בתורת קבוע ואינם ניתנים לשנות ע"פ שינויים כל דהו כמו נעילת ופתיחת הדלת.

ב. יצירת רשות היחיד

לפי מהלך ב', תיקון דלתות פועל ליצור רשות היחיד במקום רשות הרבים ע"י הדלתות שנחשבות כמחיצות. דהיינו, הדלתות שנחשבות כמחיצות משלימות את מנין המחיצות הנצרך ליצור רשות היחיד. לכן, הראשונים הסוברים שמנין דלתות הדרוש לתיקון רשות הרבים תלוי במנין מחיצות שנצרך ליצור רשות היחיד נוקטים במהלך הב' (ראה לקמן). זה בניגוד למפרשים שסוברים אליבא דמהלך א' שמנין הדלתות שדרוש לתיקון רשות הרבים תלוי במה שנצרך להפקיע שם רשות הרבים. בפרט, במה שנצרך להפקיע את התפקיד של רשות הרבים לפי הרשב"א ואת הצורה של רשות הרבים לפי הט"ז. ועוד, המפרשים שחולקים על הרשב"א וסוברים שתיקון דלתות מועיל גם לפלטיא⁴, כנראה הולכים לפי מהלך ב' שתיקון דלתות יוצר רה"י ע"י הדלתות שנחשבות כמחיצות. לכן לא איכפת להם שיש לפלטיא תפקיד מיוחד וצורה מיוחדת שאינם נפקעים ע"י דלתות ננעלות כי סוף כל סוף הדלתות נחשבות כמחיצות. על דרך זו, רב חיים הלוי (הל' שבת ט"ז:ט"ז ד"ה והנה (השני)) כותב שתיקון דלתות הוא ליצור רשות היחיד ע"י הדלתות שנחשבות כמחיצות, וז"ל, "דכל דין ביטול רה"ר [של דלתות] הוא רק ע"י דין מחיצות של רה"י".

לפי מהלך זה, כשיש ברשות הרבים מנין מחיצות שנצרך ליצור רשות היחיד, המקום הופך מרשות הרבים לרשות היחיד. זה מניח שבמקום התנגשות בין רשות היחיד לרשות הרבים דין רשות היחיד מנצח על דין רשות הרבים, בניגוד לעמדה ההפוכה של מהלך א' כדפרשנו לעיל. ויש לשאול, מה הסיבה לכך? למה דין רשות היחיד מנצח על הדין רשות הרבים במקום התנגשות?

⁴ עיין שו"ת חכם צבי (סי' ל"ז), ש"ע הרב (או"ח שמ"ה:י"א), שו"ת בית אפרים (סי' כ"ו ד"ה ועוד קשיא לי), שו"ת מים רבים (סי' ל"ח).

חמי ומו"ר הרב רוזנצווייג שליט"א ביאר שלפי כמה מפרשים, וביניהם הרמב"ם, רה"ר ורה"י חלוקים הם ביסודם. בעוד שרה"ר היא רשות דממילא הנקבעת ע"י מציאות של מקום הראוי לדריסת הרבים, ולכן אין צריכים ס' רבוא בפועל, רה"י היא חלות רשות שטעונה יצירת הרשות ע"י מחיצות. לפיכך, קל יותר לקבוע רה"ר מליצור רה"י. ואפשר שבשביל זה הרמב"ם (לפי פשוט) מצריך ד' מחיצות כדי ליצור חלות רשות היחיד. ומכיון דרשות היחיד מהוה חלות רשות שהופכת את המקום, היא מתגברת על רשות הרבים-דממילא במקום שהן מתנגשות. על פי יסוד זה, הרב רוזנצווייג ג"כ מסביר דינים אחרים השייכים דוקא לרשות היחיד כמו רשות היחיד עולה עד לרקיע (שבת ז). וחורי רשות היחיד כרשות היחיד (שם ז:), דכיון שרשות היחיד היא חלות-רשות שהופכת את המקום לכן היא יכולה להתפשט באופנים הללו.

כדפרשנו לעיל, לפי מהלך ב' הענין של מנין דלתות הנצרך לתקן רשות הרבים תלוי במנין מחיצות הנצרך ליצור רשות היחיד. לפי קבוצה א' בראשונים, דלת אחת מספיקה לתקן רשות הרבים. יש ב' הנחות לשיטה זו: א', שרשות היחיד בדרך כלל רק צריכה ג' מחיצות; ב', שדלת ננעלת נחשבת מחיצה גמורה. ריטב"א (ו: ד"ה ופרכינן) שייך לקבוצה זו שמצריך רק דלת א', וז"ל, "אבל לא פרכינן דבירושלים בעינן שתי דלתות ובית הלל סגי להו בחד לחנניה, דהא פשיטא דכיון ששלש מחיצות מן התורה דיו בדלת אחת כמו בשתיים". הרי הריטב"א מבאר בפירושו את ההנחה הא'. וריטב"א (כב. ד"ה כאן הודיעך) לשיטתו מבאר את ההנחה הב' שדלת ננעלת נחשבת כמחיצה גמורה, וז"ל, "וכל שדלתותיה ננעלות בלילה נדון כסתימה גמורה ומחיצה שלימה". כמו הריטב"א (ו: שם), ר"י (מצוטט בתוס' ו: ד"ה והאמר) מסביר דקושיית הגמ' שם שמצטטת את מימרא דר' יוחנן נוגעת לאם הדלת צריכה להיות ננעלת ואינה נוגעת לאם צריך א' או ב' דלתות. לפי המגן אברהם (שס"ד: ב') ומחצית השקל (שם) ר"י דוחה את פירוש רש"י (ו: ד"ה חייבין עליה) שקושיית הגמ' נוגעת למנין דלתות מכיון דר"י מסכים לתוס' שדלת א' מספיקה דרה"י צריכה רק ג' מחיצות.

לפי קבוצה ב' של ראשונים, צריכים ב' דלתות לתקן רה"ר ע"י יצירת רה"י. כדאמרינן לעיל, רש"י (ו: שם) מפרש שקושיית הגמ' נוגעת למנין מחיצות מכיון שהוא סובר שצריכים ב' דלתות לתקן רה"ר. למרות

המשמעות של רש"י בכמה מקומות (עיין לעיל), תוס' (ו: שם) מסבירים את שיטת רש"י להצריך ב' דלתות ע"פ הצורך להשלים את מנין המחיצות הנצרך ליצור רה"י. על דרך זו, הרמב"ם (הל' שבת י"ד: א, הל' עירובין א:א) מצריך ב' דלתות לתקן רה"ר. מדנקט הרמב"ם הלכה זו במקומות שעוסקים במנין מחיצות ובגדר רה"י, משמע שהדרישה לב' דלתות נובעת ממנין מחיצות הנצרך ליצור רה"י.

יש לעיין לפי קבוצה זו, למה צריכים ב' דלתות להשלים מנין המחיצות של רה"י? הרי כבר יש ב' מחיצות גמורות מלבד הדלתות! אפשר לתרוץ שראשונים אלו סוברים שבדרך כלל רה"י צריכה ד' מחיצות. תירוץ זה מניח שרש"י ורמב"ם נוקטים בדרך כלל בשיטה זו שרה"י צריכה ד' מחיצות, ודבר זה אינו מוסכם לכל [ואכמ"ל]. לכן, עוד אפשר לתרוץ שאע"פ שבדרך כלל רה"י רק צריכה ג' מחיצות, כאן יש צורך לב' דלתות מכיון שדלתות אינן מחיצות גמורות. תוס' (ו: שם) מביאים תירוץ זה להסביר את שיטת רש"י, וז"ל "היינו דווקא היכא דאיכא ג' מחיצות גמורות הו"ד דאורייתא, אבל הכא דשלישית ע"י דלת רביעית נמי צריך דלת". כדפרשנו לעיל, תוס' רבינו פרץ (שם ד"ה ירושלים) מסביר את החסרון של מחיצה-שאינה-גמורה ביתר ביאור שדלת אע"פ שנעלת אינה "מחיצה קבועה". דהיינו, אף כשדלת ננעלת ופועלת כמחיצה גמורה, היכולת לפתוח את הדלת נחשבת כחסרון דאינה מחיצה קבועה. אבל בניגוד לרבינו אפרים ורבינו יהונתן שסוברים שחסרון זה של אינה קבועה מפקיע את השם-מחיצה לגמרי (עיין לעיל), בעלי התוס' חולקים וסוברים שיש לדלת ננעלת שם מחיצה שחסרון זה רק קובע שדלת ננעלת אינה מחיצה גמורה. בעלי תוס' הולכים לשיטתם בתוס' (ב: ד"ה אלא מעתה) כשהם מתארים את דלת ננעלת כ"מחיצה מעלייתא". הרי מבואר שבעלי תוספות סוברים שיש לדלת ננעלת שם מחיצה. יוצא מדברי תוס' אלו שדלת ננעלת אינה מחיצה גמורה אבל עדיין מחיצה מעלייתא.

יש לעיין לפי תירוץ של תוס', איך מצטרפות ב' דלתות ננעלות שאינן מחיצות גמורות להיות נחשבות כחד מחיצה גמורה בנוגע למנין מחיצות? אפשר לתרוץ בפשיטות שדלת ננעלת נחשבת כמחיצה גרועה שלכדה אינה עולה לחשבון כחד מחיצה גמורה אבל ב' מחיצות גרועות בהדי הדדי

עולות לחשבון כחד מחיצה גמורה. אבל תירוץ זה צ"ע, כי קשה להבין למה ב' מחיצות גרועות עולות לחשבון כחד מחיצה גמורה.

לכן, יש לפרש שיטת התוס' בענין אחר, דשם מחיצה הנדרש לרשות היחיד של ג' מחיצות אינו דומה לשם מחיצה הנדרש לרשות היחיד של ד' מחיצות. והגם שאין לדלת ננעלת שם מחיצה לענין רשות היחיד של ג' מחיצות, יש לדלת ננעלת שם מחיצה לענין רשות היחיד של ד' מחיצות. לכן צריכים ב' דלתות ננעלות בהדי ב' מחיצות גמורות להשלים מנין ד' מחיצות, כי יש לדלת ננעלת שם מחיצה רק בנוגע לרשות היחיד כזו של ד' מחיצות. היסוד לחילוק זה הוא שתפקיד המחיצה ברה"י של ג' מחיצות הוא למנוע דריסת הרבים ואילו תפקיד המחיצה ברה"י של ד' מחיצות הוא רק להקיף את המקום. והחסרון של דלת ננעלת שאינה קבועה ויש יכולת לפתוח אותה הוא רק נוגע לענין של דריסת הרבים, דלת פתוחה אינה מונעת את דריסת הרבים. לפיכך, החסרון של דלת ננעלת שייך אך ורק לשם מחיצה של רה"י עם ג' מחיצות שתפקידה למנוע דריסת הרבים. מקור ליסוד זה הוא שיטת הראב"ד (חי' רשב"א צד. ד"ה הכי קאמרי ליה) שחסרון של בקיעת הרבים שייך רק לשם מחיצה של רה"י עם ג' מחיצות ואינו שייך לשם מחיצה של רה"י עם ד' מחיצות. וז"ל, "ואף על גב דתניא [טהרות פ"ו מ"ט] חצר שהרבים נכנסין בזו ויוצאין בזו רשות היחיד לשבת, התם איכא ד' מחיצות מעלייתא אבל היכא דליכא אלא ג' אתו רבים ומבטלי ליה." לכאורה, יסוד של חילוק זה הוא אותו יסוד דלעיל. התפקיד של מחיצה ברה"י של ג' מחיצות הוא למנוע דריסת הרבים ולכן נפקע השם-מחיצה במקום בקיעת הרבים, ואילו התפקיד של מחיצה ברה"י של ד' מחיצות אינו נוגע למניעת הרבים אלא להקיף את המקום ולכן השם-מחיצה אינו נפקע במקום בקיעת הרבים. על דרך זו, הרב סולובייציק (הררי קדם ח"ג בעניני שבת י"ז:ב") מסביר את שיטת החכמים (כב.) דלא אתי רבים ומבטל מחיצתא בנידון של שם ד' מחיצות כמו פסי ביראות. כיון דתפקיד המחיצות ברה"י של ד' מחיצות נוגע לענין של היקף מקום ולא לענין של מניעת דריסת הרבים, החיסרון של אתו רבים ומבטל מחיצתא אינו שייך לרה"י של שם ד' מחיצות. אבל החכמים מודים דאתי רבים ומבטל מחיצתא בנידון של רה"י עם שם ג' מחיצות, אף לשיטות הראשונים שסוברים שמנין ג' מחיצות מספיק ליצור רה"י, כי התפקיד של

מחיצות אלו הוא למנוע את דריסת הרבים ולכן המחיצה נפקעת במקום בקיעת הרבים.

לפי מהלך ב' שתיקון דלתות ברה"ר פועל ע"י הדלתות שנחשבות כמחיצות, הצורך שהדלתות תהיו ננעלות כדמבואר במימרות דר' יוחנן ועולא ["אילמלא דלתותיה ננעלות וכו'"] הוא כדי שהדלת תהיה נחשבת כמחיצה למרות בקיעת הרבים. הראשונים מסבירים את דין זה בב' דרכים. לפי דרך א', הדלת צריכה להיות ננעלת כדי שתהיה לדלת שם מחיצה, אבל אין שם מחיצה לדלת שרק ראויה לנעול כי מחיצה צריכה למנוע דריסת הרבים בפועל. תוס' (ו: שם) מסביר את הסוגיא על דרך זו. לפי תוס', הסוגיא הולכת אליבא דחכמים שסוברים דלא אתי רבים ומבטל מחיצתא בנידון של שם ד' מחיצות. לכן, הדלת צריכה להיות ננעלת כדי שתהיה לדלת שם מחיצה, להשלים מנין של שם ד' מחיצות. לפי דרך ב', יש שם מחיצה לדלת הראויה לנעול כי שם מחיצה רק צריך יכולת למנוע את דריסת הרבים ואינו צריך למנוע את הרבים בפועל⁵. לכן, הדלת רק צריכה להיות ננעלת כדי להחשיב את הדלת כמחיצה מעלייתא. מגיד משנה (הל' שבת י"ז:י) מסביר את הסוגיא על דרך זו. לפי מגיד משנה, יש שם מחיצה לדלת הראויה לנעול ולכן הרי"ף ואחרים שמצריכים דלתות ננעלות ע"כ הם פוסקים כר' יהודה ור' יוחנן דאתי רבים ומבטל מחיצתא. לכן, הדלת צריכה להיות ננעלת כדי שתהיה נחשבת כמחיצה מעלייתא, ואפי' מ"ד אתי רבים ומבטל מחיצתא מודה דלא אתי רבים ומבטל מחיצה מעלייתא.

הרי מבואר מלשון של ר' יוחנן ["אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה וכו'"] שרק נועלים את הדלתות שברה"ר בלילה, אבל אינו ברור אם ההיתר שנובע מתיקון הדלתות בלילה נמשך גם ליום כשאין הדלתות ננעלות. חי' מאירי (ו: ד"ה מיהו לדידן) מביא שיטת יחיד בסוגיא שסובר שההיתר שנובע מנעילת הדלתות בלילה מוגבל ללילה ויש למקום זה דין רה"ר ביום כשהדלתות אינן ננעלות. שיטה זו הולכת נגד פשטות הסוגיא שמשמע שנעילת הדלתות בלילה מספיקה לתקן את רה"ר לגמרי, בין בלילה ובין ביום. מצד אחד, שיטה זו מסתברת כי למעשה רק בלילה,

⁵ לשון של חידושי המאירי (ו: ד"ה והר"מ) בנוגע לשיטה זו, "כל הראוי לביילה אין בילה מעכבת בו".

כשהדלתות ננעלות, יש את מנין המחיצות הנצרך ליצור רה"י. לכן, בלילה כשיש מניין מחיצות יש למקום זה דין רה"י, אך ביום, כשאינ מנין מחיצות הנדרש, יש לו דין רה"ר. אבל מצד אחר, יש לשיטה זו הנחה מחודשת שדין רשות של מקום מסויים ניתן לשנות פעמיים בכל יום ע"פ שינויים כל דהו כמו נעילת ופתיחת הדלת אע"פ שהם צפויים מראש.

ברם, לפי פשטות הסוגיא ורוב ראשונים, נעילת הדלתות בלילה מספיקה לתקן את הרה"ר גם ביום. על דרך זו, חי' מאירי (שם) דוחה את שיטת היחיד הנ"ל וז"ל, "ושרי לטלטולי בשבת אפי' ביום [כ]שהן פתוחות". אבל שיטה זו צ"ע גדול לפי מהלך ב' בסוגיא. אם צריכים לנעול את הדלתות כדי שתהיו נחשבות כמחיצות למרות בקיעת הרבים (עיין לעיל), למה מועיל לנעול את הדלתות רק בלילה? איך נמשך תיקון הדלתות ליום להחשיב את המקום כרה"י כשהדלתות פתוחות ואין להם שם מחיצה? אפשר לתרץ ע"פ יסוד דלעיל שדין רשות של מקום מסויים אינו פסק עראי שניתן לשנות באופן תמידי, אלא פסק קבוע שעמוד להישאר בלי שינוי גדול. לכן, לכל מקום מסויים יש פסק קבוע בנוגע לדין של רשות. דהיינו, או תמיד רשות היחיד או תמיד רשות הרבים, אלא אם כן יש שינוי גדול במקום. וכמו שדין רשות של מקום מסויים פסק קבוע, כמו כן הדין של מחיצה מסויימת ג"כ פסק קבוע שאינו ניתן לשנות ע"פ שינויים כל דהו כמו נעילת ופתיחת הדלת. לכן, בנידון דידן הדלת שננעלת בלילה ונפתחת ביום צריכה להיות מוגדר באופן תמידי, או תמיד כשם מחיצה או תמיד שאין לה שם מחיצה.

אבל עדיין צ"ע, למה נוקטים דוקא את הצד שתמיד יש לדלת שם מחיצה, על פי מעמדו בלילה, ולכן תמיד יש למקום זה דין רה"י ולא את הצד שתמיד אין לדלת שם מחיצה, ע"פ מעמדו ביום, ולכן תמיד יש למקום זה דין רה"ר? אפשר לומר על סמך מה שבארנו לעיל דמהלך ב' סובר שבמקום התנגשות בין רשות היחיד לרשות הרבים, דין רשות היחיד מנצח על דין רשות הרבים. לכן, בנידון של תיקון דלתות ברה"ר שהמקום מקיים תנאים גם של רשות היחיד (דהיינו מנין מחיצות) וגם של רשות הרבים (דהיינו תפקיד של רשות הרבים), מהלך ב' סובר שדין רה"י מנצח. כמו כן, בנידון דידן כשיש התנגשות דומה בין רשות היחיד לרשות הרבים, בין צד א' שתמיד יש לדלת שם מחיצה ולמקום דין רה"י ובין צד ב'

שתמיד אין לדלת שם מחיצה ויש למקום דין רה"ר, מהלך זה סובר לשיטתו שדין רשות היחיד מנצח על דין רשות הרבים ולכן תמיד יש לדלת שם מחיצה.

ואפשר עוד לומר, שנוקטים את הצד שתמיד יש לדלת שם מחיצה כיון דאף ביום כשהדלת פתוחה עדיין היא ראויה לנעול. לכן היכולת לנעול את הדלת ביום מרחבת את שם המחיצה שנובע מנעילה בפועל בלילה אף ליום. דהיינו, נוקטים את הצד שתמיד יש לדלת שם מחיצה כי בלילה הדלת ננעלת בפועל וביום יש יכולת לנעול את הדלת בקלות.

ג. שיטת הרמב"ם

הנה יש סתירה מפורשת בפסקי הרמב"ם אם הדלתות צריכות להיות ננעלות כדי לתקן את רה"ר. בהל' שבת (י"ד:א), הרמב"ם מפרש שהדלתות צריכות להיות ננעלות, וז"ל "ואי זו רה"י? ... וכן מקום שהוא מוקף ארבע מחיצות גובהן עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן, אפילו יש בו כמה מילין אם הוקף לדירה, כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה ננעלות בלילה ... כולן רה"י גמורה הן." וכן בריש הל' עירובין (א:א), וז"ל "וכן הדין במדינה שהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה שכולה רשות היחיד היא, זה הוא דין תורה." אבל בהל' שבת (י"ז:י), הרמב"ם סותר את פסקיו למעלה וכותב שדלתות הראויות לנעול מספיקות, וז"ל "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם כיצד מכשיר ביניהם? עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה"י, ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להנעל, היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן להנעל, אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה"ר." דעת הרמב"ם בענין זה צ"ע.

יש ב' קבוצות כלליות במפרשים איך להסביר את שיטת הרמב"ם. לפי קבוצה א', יש לרמב"ם פסק אחד בכל מקרים של תיקון דלתות ברה"ר. אבל תוך קבוצה זו, יש ב' דרכים הפוכות. לפי דרך א', הרמב"ם סובר שדלתות תמיד צריכות להיות ננעלות כדי לתקן את רה"ר. הרשב"א (ו: ד"ה אלא ראויות לנעול, כסף משנה הל' שבת י"ז:י) מסביר את שיטת הרמב"ם על דרך זו ע"פ פסקיו בהל' שבת י"ד:א' ובהל' עירובין א:א:

שדלתות תמיד צריכות להיות ננעלות. לאור זה, הרשב"א מפרש שמה שפסק הרמב"ם בהל' שבת י"ז:י' שלא צריכים לנעול את הדלתות הוא רק שייך למבואות מפולשים שאינם רשות הרבים. אבל אוקימתא זו של הרשב"א בשיטת הרמב"ם שהל' שבת י"ז:י' עוסק במבואות מפולשים ולא ברה"ר קשה מאוד. א', הרי מבואר מלשון הרמב"ם שם שמיירי ברה"ר, וז"ל "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם ... אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה"ר." ב', הרמב"ם בהל' י"ז:ג' פוסק בהדיא כת"ק (שהובא כברייא בדף ו.) שתיקון של מבואות מפולשים שאינם רה"ר הוא ע"י צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן, ואינם צריכים ב' דלתות הראויות לנעול כדפוסק הרמב"ם בהל' י"ז:ג', הרי אין שיטה בתנאים שתיקון מבואות מפולשים צריך ב' דלתות הראויות לנעול. לכן, קשה מאוד לפרש שהרמב"ם בהל' י"ז:י' עוסק במבואות מפולשים.

לפי דרך ב' (תוך קבוצה א'), הרמב"ם סובר שדלתות הראויות לנעול תמיד מספיקות לתקן את רה"ר. המגיד משנה (הל' שבת י"ז:י', הל' עירובין א:א) מסביר את שיטת הרמב"ם על דרך זו ע"פ פסקו בהל' שבת (י"ז:י') שרק צריכים דלתות הראויות לנעול. המ"מ לשיטתו סובר שיש לדלת הראויה לנעול שם מחיצה (עיין לעיל) ומפרש שרמב"ם פוסק כרבנן דסברי לא אתי רבים ומבטל מחיצתא. לכן רק צריכים שהדלתות תהיו נחשבות כמחיצות ואין צורך שתהיו מחיצות מעלייתא. לאור זה, המ"מ כותב שדברי הרמב"ם בהל' עירובין (שם) שדורש דלתות ננעלות הוא לאו דוקא, והרמב"ם לא הקפיד בכך כי אין זה עיקר מקומו. עיקר הנידון של הרמב"ם בהל' עירובין הוא דיני עירובי חצירות ולא דיני מחיצות ורשויות שעיקר מקומם הוא בהל' שבת. פירוש זה קשה כי הרמב"ם ג"כ פוסק שצריכים לנעול את הדלתות בהל' שבת (י"ד:א) אע"פ שהוא עיקר המקום שבו הרמב"ם דן בהגדרה של רשות היחיד ומחיצותיה.

לפי קבוצה ב' של מפרשים, הפסק של הרמב"ם בנוגע לאם הדלתות צריכות להיות ננעלות או רק ראויות לנעול תלוי בגורמים מסויימים. לפעמים הדלתות צריכות להיות ננעלות ולפעמים מספיק אם הן ראויות לנעול, ולכן יש לרמב"ם פסקים שונים בנוגע לענין זה. אבל תוך קבוצה זו, יש מחלוקת בין המפרשים בנוגע לקובע של דין זה. לפי דרך א', הקובע הוא הסוג של רשות הרבים הנצרך תיקון ע"י דלתות. על דרך זו, חי' מאירי

(שם, דעה ב') וקרן אורה (ו. ד"ה והיה נראה) מפרשים שפסקי הרמב"ם בהל' שבת י"ד: א: ובהל' עירובין א: א: שדורשים דלתות ננעלות שייכים דוקא לרה"ר של "מדינה" כמו ירושלים [ע"פ לשון הרמב"ם במקומות האלה] ואילו פסקו בהל' שבת י"ז: י: שסגי בדלתות הראויות לנעול שייך לסתם רה"ר. לפי פירוש זה, יש לעיין מהו הגדר של רה"ר דמדינה בניגוד לשאר רה"ר? איזה טעם יש לחלק בין סוגי רה"ר האלה בנוגע לענייננו? השואל בשו"ת אבני נזר (או"ח רס"ז: א') הציע לחלק בין רה"ר של פלטיא לרה"ר של סרטיא. בתוך רה"ר של מדינה יש כמה פלטיאות ולכן צריכים דלתות ננעלות להיות נחשבות כמחיצות גמורות. אבל ברה"ר של סרטיא, כלשון הרמב"ם בהל' שבת י"ז: י: "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם...", דלתות הראויות לנעול מספיקות כי רק צריכים היכולת למנוע את דריסת הרבים. וז"ל השואל, "משום דראוי לחסום הרבים מלעבור, אינו דומה לדגלי מדבר."

אפשר להציע דרך אחרת לתרץ את הסתירה ברמב"ם⁶. לפי דרך זו, הקובע לדין זה, אם הדלתות צריכות להיות ננעלות או רק ראויות לנעול, תלוי בתפקיד של תיקון דלתות. בארנו בהרחבה למעלה שיש חילוק בין תיקון דלתות שמפקיע את דין רשות הרבים לתיקון דלתות שיוצר דין רשות היחיד. הגם שרוב ראשונים סוברים שרק יש לתיקון דלתות תפקיד אחד, או להפקיע דין רה"ר או ליצור דין רה"י, אפשר שרמב"ם סובר שיש לדלתות יכולת לפעול גם תפקיד זה וגם תפקיד זה. לאור זה, אפשר ליישב את הסתירה ברמב"ם. דהיינו, הפסק של הרמב"ם בהל' שבת י"ד: א: ובהל' עירובין א: א: להצריך דלתות ננעלות שייך לתיקון הדלתות שיוצר רה"י ע"י הדלתות שנחשבות למחיצות. הרמב"ם שדן במקומות האלו בדיני רה"י ומחיצותיה פוסק כאן שדלתות רק נחשבות כמחיצות ליצור רה"י אם הן ננעלות. ברם, פסק של הרמב"ם בהל' שבת י"ז: י: שרק צריכים דלתות הראויות לנעול שייך לתיקון הדלתות שמפקיע דין רה"ר. הרמב"ם שדן בהלכה זו בהפקעת דין רה"ר (וז"ל "שני כתלים ברשות הרבים ... כיצד

⁶ ועיין בדברי יחזקאל (ה: כ"ג), ובדברי הרב סולובייצק (הררי קדם ח"ג עניני שבת י"ט: ב'), ובדברי הרב שמחה זיסל ברוידא (מילואים לחי' מאירי א: כ"ו) שכתבו כן בדעת הרמב"ם.

מכשיר ביניהם? ... אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה"ר" פוסק כאן שמספיק אם הדלתות ראויות לנעול כיון דרק צריכים את היכולת למנוע את דריסת הרבים כדי להפקיע דין רה"ר (עיינן בלשון השואל בשו"ת אבני נזר הנ"ל)⁷. לכן, הפסקים השונים של הרמב"ם בענין זה נובעים מתיקונים שונים של הדלתות. דהיינו, תיקון הדלתות של הפקעת דין רה"ר רק צריך דלתות הראויות לנעול ואילו תיקון דלתות של יצירת רה"ר צריך דלתות ננעלות.

⁷ ז"ל הרמב"ם בהל' זו, "עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה"ר". לפי דרך זו, אפשר לפרש המלה "יעשה" (עם פתח) לומר שאחרי תיקון הדלתות עדיין צריך לעשות עוד תיקון להפוך את המקום לרה"ר. הדלתות הראויות לנעול רק מפקיעות את דין רה"ר של המקום אבל עדיין יש למקום שם כרמלית ואיסור טלטול מדרבנן (עיינן רבנו יהונתן ורבנו אפרים לעיל). לכן צריכים עוד תיקון להתיר את האיסור טלטול ע"י יצירת רה"ר במקום. לפי פירוש זה, כוונת לשון הרמב"ם כאן של "הכשר רה"ר" היא הפקעת דין רה"ר, אע"פ שאין כאן הכשר גמור. אבל האחרונים הנ"ל מפרשים את המלה "יעשה" (עם צירי) שמשמע שתיקון הדלתות גם מפקיע דין רה"ר וגם יוצר דין רה"ר, כנגד שיטתם ברמב"ם שתיקון דלתות הראויות לנעול בהל' י"ז: ו' רק מפקיע דין רה"ר ואינו יוצר דין רה"ר. לכן מיישבים האחרונים האלה בדוחק שלשון זה של הרמב"ם: "ואחר כך יעשה ביניהם רה"ר" הוא לאו דוקא. לפיהם, הביטוי של רה"ר הוא רק סימן להיתר טלטול אע"פ שבאמת יש למקום שם כרמלית. כמו כן, הרמב"ם בהל' י"ז: ב' פוסק שיש למבוי סתום הנתקן ע"י קורה דין רה"ר [ו"ז"ל "היאך מתירין מבוי הסתום? עושה לו ברוח רביעית לחי אחד או עושה עליו קורה ודיו, ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית ויעשה רה"ר ויהיה מותר לטלטל בכולו"] אע"פ שמבואר בהל' י"ז: ט' שתיקון קורה פועל בתורת היכר ולא בתורת מחיצה ולכן אין למבוי סתום הנתקן ע"י קורה דין רה"ר [ו"ז"ל "מבוי שהכשירו בקורה אף על פי שמוותר לטלטל בכולו כרה"ר הזורק מתוכו לרה"ר או מרה"ר לתוכו פטור, שהקורה משום הכר היא עשויה"]. הרי מבואר שרמב"ם לפעמים משתמש בלשון של רה"ר כסימן להיתר טלטול בלבד. לפי פירוש זה של האחרונים, הדלתות הראויות לנעול מפקיעות את דין רה"ר ויש למקום היתר טלטול אע"פ שהוא כרמלית. לפ"ז, כוונת לשון הרמב"ם בהל' י"ז: ב' של "הכשר רה"ר" היא כפשטות שדלתות מתירות את המקום לגמרי.